

Friesland als Zuivelprovincie.

Zuivelgegevens 1919 - 1929

Het kan zijn nut hebben, zo nu en dan eens enkele statistische gegevens te verwerken en vast te leggen. Vooral in de tegenwoordige tijd, nu ons door het buitenland allerlei moeilijkheden bij de uitvoer van onze landbouw- en veeteeltproducten in de weg worden gelegd, kan het van belang zijn, dat men een goed inzicht heeft in de omvang van de belangen, welke de verschillende provinciën hebben bij de buitenlandse export.

Het is een bekend feit, dat Friesland een veeteelt- en zuivelprovincie bij uitnemendheid is. Het kwantum van de voortbrengselen van het veehoudersbedrijf is van een zo grote omvang, dat het zelfs in de wereldhandel van betekenis is. Dit wordt door onderstaande gegevens duidelijk gemaakt. Verschillende dezer gegevens werden ontleend aan de jaarverslagen van den Bond v. Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland, van het Botercontrôle- en het Kaascontrôlestation, het Zuiveljaarboek en dergelijke.

De in Friesland geproduceerde hoeveelheid melk, wordt voor verreweg het grootste deel geleverd aan en verwerkt in (115) zuivelfabrieken. In verhouding tot het gehele kwantum is de hoeveelheid melk, welke door veehouders rechtstreeks in consumptie wordt gebracht, zeer gering en bedraagt misschien nog niet 1% van het totaal. Boter- en kaasbereiding op de boerderij vindt in Friesland niet meer plaats.

De melk wordt geleverd aan coöperatieve- en particuliere zuivelfabrieken. Aan de hand van gegevens uit de jaarverslagen van het Botercontrôle- en het Kaascontrôlestation is berekend het aandeel, dat ieder der beide groepen van zuivelfabrieken heeft in de totale productie van boter en kaas. Opgemerkt kan hierbij worden, dat alle in Friesland geproduceerde boter en kaas onder controle van genoemde stations staat. Ongecontroleerde boter en kaas wordt niet geproduceerd.

Het volgende overzicht van de productie kon nu worden samengesteld:

Tabel I **Kaasproductie.**

Jaar.	Kaasprod. in millioenen % van het totaal				
	totaal	part. fabr.	part. fabr.	coöp. fabr.	part. fabr.
1921	± 33.9	25.9	± 8.0	76.7	23.3
1922	± 38.3	29.8	± 8.5	77.8	22.2
1923	± 41.4	32.9	± 8.5	79.4	20.6
1924	± 43.1	34.2	± 8.9	79.4	20.6
1925	± 47.0	36.1	± 10.9	76.8	23.2
1926	51.1	40.7	10.4	79.6	20.4
1927	52.3	40.7	11.6	77.8	22.2
1928	54.3	41.9	12.4	77.2	22.8
1929	53.7	41.5	12.2	77.3	22.7

Tabel II Boterproductie.

Jaar	Boterprod. in miljoenen kg			% van het totaal.	
	totaal	coöp. fabr.	part. fabr.	coöp. fabr	part. fabr.
1919/20	13.4	9.9	3.5	74.0	26.0
20/21	14.0	10.6	3.4	75.7	24.3
21/22	15.5	11.3	4.2	72.9	27.1
23/24	17.3	12.7	4.6	73.4	26.6
24/25	17.3	12.7	4.6	73.1	26.9
25/26	17.6	13.3	4.3	75.6	24.4
26/27	18.5	14.3	4.2	77.4	22.6
27/28	18.9	14.8	4.1	78.1	21.9
28/29	18.7	14.3	4.4	76.6	23.4

Uit deze gegevens blijkt, dat gemiddeld over de laatste drie jaren de verhouding tussen de productie, zowel van boter als van kaas, van de coöperatieve en de particuliere zuivelfabrieken ongeveer geweest is 77.3 : 22.6. Behalve boter en kaas is er door beide groepen bedrijven ook nog een zekere hoeveelheid melkproducten (condensmelk en melkpoeder) bereid, waarvan mij de juiste hoeveelheden niet bekend zijn. Ik geloof echter niet ver van de waarheid af te zijn, wanneer we aannemen, dat de hoeveelheid aan coöperatieve fabrieken verwerkte melk driemaal zo groot is, als aan particuliere fabrieken.

Door de coöperatieve fabrieken is in 1928/1929 ontvangen \pm 608.000.000 kg melk. In 1929/1930 was de melkaanvoer iets geringer (\pm 3%), als gevolg van de grote droogte in enkele delen van de provincie. Het laat zich aanzien, dat de melkproductie in 1930/1931 weer ongeveer gelijk zal zijn aan die van 1928/1929.

Het volgende overzicht kan nu een beeld geven van de totale hoeveelheid melk, in de provincie geproduceerd:

coöp. fabrieken	\pm 608.000.000 kg.
part. fabrieken	\pm 202.000.000 „
eigen verbruik door veehouders en kalvervoeding	\pm 20.000.000 „
directe verkoop	\pm 5.000.000 „
Totaal	\pm 835.000.000 kg.

In Nederland wordt jaarlijks ruim 4000 milj. kg. melk geproduceerd (een ongeveer even grote hoeveelheid als in Denemarken), zodat de melkproductie van Friesland reeds 20% van het totale kwantum melk bedraagt.

Deze hoeveelheid melk wordt voor verreweg het grootste deel verwerkt tot zuivelproducten. De bestemming van de geproduceerde melk is globaal berekend als volgt:

Consumptiemelk (volle + ondermelk)	4 à 5 %.
Condens + melkpoeder	10 à 11 %
Boter- en kaasbereiding	84 à 86 %.

Uit dit overzicht springt direct in het oog, dat de boter en kaasbereiding verreweg de belangrijkste plaats innemen. De consumptiemelk-verkoop is van vrij geringe betekenis. In dit opzicht verkeert Friesland in een zeer ongunstige positie, doordat het geen grote steden heeft. Vergelijkt men hierbij Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, dan is het verschil zeer groot. Alleen in de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, waar in totaal bijna het vierde deel van het gehele aantal inwoners van ons land woont, wordt

jaarlijks naar schatting ongeveer 200 milj. kg. melk geconsumeerd, d.i. dus vrijwel ¼ deel van de gehele Friese melkproductie. In vergelijking met 1914 is de melkproductie nogal toegenomen. Sedert dat jaar is het verloop van de melkproductie ongeveer als volgt geweest, waarbij de productie van 1913/1914 gesteld is op 100

Tabel III.

Jaar	Productie verhouding tot 1913/1914	Jaar	Productie verhouding tot 1913/1914
1913/14	100	1921/22	98
14/15	103	22/23	100
15/16	116	23/24	109
16/17	111	24/25	110
17/18	90	25/26	117
18/19	78	26/27	125
19/20	87	27/28	129
20/21	88	28/29	134
		29/30	131

In de eerste oorlogsjaren hebben we dus een stijging kunnen waarnemen, welke stijging gevolgd werd door een sterke daling in de periode 1917-1921; daarna trad een voortdurende stijging op.

De vermeerderde melkproductie is ongetwijfeld voor een belangrijk deel een gevolg van het in cultuur brengen van gronden, doelmatige gebruikmaking van de gegevens van de opbrengst-contrôle van het melkvee, betere voeding van het vee, het houden van een grooter aantal stuks melkvee en dergelijke. De productie-vermeerdering is lang niet overal even sterk geweest. Verdeelt men de provinciën in de landbouwgebieden, als aangegeven in de door de Directie van den Landbouw uitgegeven Landbouw-Verslagen, dan kom ik na berekening tot de volgende uitkomsten :

Tabel IV.

Landbouwgebied	Stijging van de melkproductie: 1913/14 vergeleken met 1928/29
Kleiweidestreek	5 %
Veenweidestreek	24 „
Kleibouwestreek	40 „
Wouden	60 „

Uit tabel III kan worden afgeleid, dat sedert 1914 de melkproductie met ruim 30% is toegenomen. Het kwantum uit de melk geproduceerde boter en kaas is niet in gelijke mate toegenomen. Zoals straks zal blijken, is het percentage geproduceerde vette kaas-soorten steeds stijgende, met als gevolg een in verhouding geringer kwantum botervet beschikbaar voor de bereiding van boter. Tevens zijn in de oorlogsjaren enkele fabrieken, die voorheen alleen boter bereidden, ook tot kaasbereiding overgegaan. Blijkens daarvoor opgezette berekeningen kan de vermeerdering in boter- en kaasproductie sedert 1914 ongeveer op de volgende bedragen gesteld worden:

Boterproductie: ± 18 à 20 % vermeerdering.

Kaasproductie : ± 40 à 45 „ „

Volgens de tabellen I en II bedraagt de jaarlijkse productie tegenwoordig ongeveer 54 milj. kg. kaas en bijna 19 milj. kg. boter, hetgeen resp. overeenkomt met 40 % en ruim 22 % van de totale productie van Nederland. Voor vergelijking volgt hier een overzicht van het aandeel van ieder der verschillende provinciën in de boter- en kaasproductie:

Nederland: Kaasproductie 1928: 132 milj. kg.

Boterproductie 1928: 85 „ „

Zie Tabel V

Deze tabel geeft een duidelijk beeld van de beteekenis van Friesland als boter- en kaasproducerende provincie. In het oog loopend is het belangrijke aandeel dat Friesland heeft in de totale kaasproductie van ons land.

Men kan zich thans afvragen, in hoeverre' deze hoeveelheden betekenis hebben bij den wereld-exporthandel van boter en kaas. Een beeld hiervan krijgt men door de volgende berekening:

Tabel V.

Provincie	Aandeel in de productie (kg) 1928 in %	
	Boter	Kaas
Friesland	22.2%	± 40 %
Groningen	5.7 %] 10 „
Drenthe	7.9 „	
Overijssel] 28.8 „	
Gelderland		
Utrecht] 6.7 „] 28 „ 1)
Zuid-Holland		
Noord-Holland	5 „	± 15½ „
Noord-Brabant	14.4 „] ± 6½ „ 2)
Limburg	7.3 „	
Zeeland	2.0 „	
	100 %	100 %

1) Volvet boerderij.

2) Hierbij ook enkele zuivelfabrieken in Zuid-Holland en Leidsche en Delftsche boerenkaas.

Van de in Nederland geproduceerde hoeveelheid boter werd in 1928 ± 50% uitgevoerd. Men kan op grond hiervan aannemen, dat van de Friesche boter ongeveer 10 milj. kg. geëxporteerd is. De totale werelduitvoer bedroeg in hetzelfde jaar ± 492 milj. kg. boter, zodat het kwantum Friesche boter hiervan ongeveer 2 % uitmaakt.

Van de in Nederland geproduceerde hoeveelheid kaas werd in 1928 ± 70 % uitgevoerd. Het kwantum uitgevoerde Friesche kaas is op ongeveer 40 milj. kg. te stellen, hetgeen overeenkomt met 11 à 12 % van de totale wereld-kaasuitvoer (± 337 milj. kg. kaas in 1928).

Uit deze cijfers kan blijken, dat Friesland bij de wereldexporthandel van kaas een zeer belangrijke rol speelt. In kg uitgedrukt is de betekenis van Friesland als kaasexporteur ongeveer gelijk aan die van Italië (± 10 % van de wereldexport), vrij belangrijk groter dan van Zwitserland (± 8%), iets kleiner dan van Canada (± 15½ %) en ongeveer de helft van Nieuw-Zeeland (ruim 23 %), alle grote kaasexporterende landen.

In Friesland wordt een grote verscheidenheid van kaassoorten gemaakt. Op grond van verschillende berekeningen kom ik voor 1929 tot het volgende overzicht.

Tabel VI.

Kaasoort	% van de geheele productie.
Goudsche volvet	2,8 %
„ 40+	18,8 „
„ 30+	8,0 „
„ 20+	14,8 „
Edammer 40+	10,6 „
„ 30+	4,8 „
„ 20+	16,4 „
Broodkaas	6,0 „
Leidsche	5,4 „
Commissie	2,2 „
Cheddar	4,0 „
Cheshire	4,6 „
Friesche en andere	1,6 „
	100,0 %

(Bovenstaande cijfers zijn niet volkomen in overeenstemming met de getallen, die vermeld staan betreffende de productie van de verschillende kaassoorten, ingedeeld naar het vetgehalte, in de jaarverslagen van het Kaascontrolestation. Hierbij kan opgemerkt worden, dat de in dat verslag gemaakte indeling niet alleen betrekking heeft op de provincie Friesland, doch ook nog op een vrij belangrijk kwantum kaas uit andere provinciën (voor 1929 ±15 milj. kg.) Tevens kan nog vermeld worden, dat de groepering naar vetgehalte bij het controlestation plaats vond naar de uitgereikte rijksmerken. Hierdoor wordt waarschijnlijk het percentage volvette en 30+ kaas iets te laag aangegeven, omdat onder deze rubrieken vallen de Cheddar- en Cheshirekazen, die in gewicht 8 á 9 % van de productie vertegenwoordigen, doch waarvoor slechts een gering aantal merken nodig is.)

Uit de jaarverslagen van het Kaascontrolestation is af te leiden, dat er een vrij grote verschuiving plaats vindt van de productie van magere kaassoorten naar de vettere soorten. Van de laatste soorten is de hoeveelheid belangrijk toegenomen. In 1914 bestond er nog geen indeling in klassen naar het vetgehalte zoals thans, terwijl er evenmin zulke betrouwbare productiegegevens bekend waren als op dit ogenblik. Op grond van verschillende berekeningen kon ik toch ongeveer vaststellen, hoe groot de productie van vettere en magere kaassoorten in procenten van het totaal in 1914 is geweest. Ik kom dan tot het volgende globale overzicht:

Tabel VII.

Kaasoort	% van de productie.	
	1914	1929
Volvet	± 7 %	± 5 %
40+	± 6 „	± 39 „
30+	± 20 „	± 18 „
20+	± 67 „ *	± 38 „

*) Waaronder de nog magerder soorten.

Berekenen we het aantal kg kaas in 1914 en in 1929, dan blijkt dat het kwantum:

volvette kaas: vrijwel gelijk bleef:

40+ „ : met \pm 18 milj. kg. is toegenomen ;

30+ „ : „ \pm 2 „ „ „ „

20+ „ : „ \pm 4 „ „ „ afgenomen.

Duidelijk blijkt dus, dat de Friesche kaasbereiding zich heel sterk verlegd heeft in de richting naar de vettere kaassoorten. De vermeerderde kaasproductie sedert 1914 is geheel terecht gekomen bij de 40 + kaas.

Leeuwarden.

F. KEESTRA.